

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa

Helmi Rantala¹

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen on sukupuolten tasa-arvon edistämisen strategia, jolle ei ole yksiselitteistä ja yhtenäistä määritelmää. Artikkelin tarjoaa vastauksia siihen, mitä valtavirtaistamisen ymmärretään tarkoittavan suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa. Ymmärrys käsitteen merkityksestä tarjoaa esimerkiksi mahdollisuuden arvioida paremmin sen toimeenpanoa. Tutkimuksen aiheisto koostuu valtavirtaistamista suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa ohjaavasta puolustushallinnon sisäisestä dokumentista sekä virkamieshaastatteluista. Teoreettisesti artikkeli osallistuu feministiseen poststrukturalistiseen turvallisuuden tutkimuksen keskusteluun kielen ja keskeisten konseptien merkityksestä. Aineistoa analysoidaan hyödyntämällä Stephen Toulminin argumentin anatomian mallia. Yhtenä keskeisistä tuloksista todetaan, että sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista ohjaa ensisijaisesti hyödyn saaminen esimerkiksi naisten operaatioissa keräämän tiedustelutiedon muodossa ja vasta toissijaisesti tasa-arvon edistäminen itsessään.

Avainsanat: puolustushallinto, päätöslauselma 1325, sotilaallinen kriisinhallinta, sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen, tasa-arvo

Johdanto

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) turvallisuusneuvoston päätöslauselman 1325 *Naiset, rauha ja turvallisuus* tavoitteena on muun muassa suojella naisia ja tyttöjä aseellisissa konflikteissa ja edistää tasavertaista osallistumista rauhanprosesseihin (esim. Nurmenniemi 2020, 14). Yksi päätöslauselman tavoitteista on sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen (engl. *gender mainstreaming*). Päätöslauselmaa toteutetaan kansallisilla tasoilla, ja Suomessa ulkoministeriö on vuoteen 2022 mennessä julkaissut kolme kansallisen tason toimintaohjelmaa. Ulkoministeriön dokumentin (UM 2018) ohjaamana myös puolustushallinto on laatinut oman ohjelmansa (PV & PLM 2019), jonka pohjalta sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista sovelletaan suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa.

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen nousi kansainvälisesti politiikkaprosessien kieleen 1980–1990-luvuilla (Booth & Bennett 2002, 433–435; Squires 2007, 38). Käsitteelle ei ole yksiselitteistä määritelmää, vaan määritelmät sekä tulkinnat vaihtelevat laajasti (esim. Plantenga ym. 2007; Daly 2005). Strategian piirteinä mainitaan kuitenkin yleensä esimerkiksi se, että kyseessä on sukupuolinäkökulman huomioon ottaminen kaikessa suunnitelmallisessa toiminnassa kaikilla tasoilla. Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen on tasa-arvon edistämisen keino, joka keskittyy nimenomaan syvällä hallinnossa vaikuttaviin rakenteisiin, prosesseihin ja normeihin. Strategiana se siis painottaa laajoja kokonaisuuksia yksilön sijaan. (Bendl 2013.) Valtavirtaistamisen ei ole tarkoitus korvata muita sukupuolten tasa-arvon edistämisen toimia (Elomäki 2014, 6).

1 VTM, Helsinki, <helmi.aurora.rantala@gmail.com>

Sukupuolten tasa-arvon edistäminen tai saavuttaminen tunnistetaan siis yleensä sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen keskeiseksi tavoitteeksi (Booth & Bennett, 2002; Caglar 2013.) Muun muassa Regine Bendl (2013) on huomauttanut, ettei sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen kuitenkaan ole täydellinen metafora sukupuolten tasa-arvolle vaan enemminkin epätarkka kuvaus. Usein strategian käytön yhteydessä sukupuolten tasa-arvon käsite jätetään avaamatta, eikä strategisella saati toimeenpanealla tasolla ole välttämättä ymmärrystä tai määritelmää siitä, mitä tasa-arvo ja sukupuolten tasa-arvo tarkoittavat (Meier & Celis 2011). Käsitteet sukupuolten tasa-arvosta vaihtelevat laajasti, ja valtavirtaistamisen ymmärtämiseksi on tärkeää sisäistää myös, ettei sukupuolten tasa-arvo ole yksiselitteinen tavoite. Joissakin yhteyksissä strategiassa korostetaan esimerkiksi kaksijakoisen sukupuolinäkökulman hylkäämistä, vaikka asia vaikuttaa jakavan mielipiteitä (Bendl 2013). Valtavirtaistamisen keskiössä käsitetään yleensä olevan juuri sukupuolen, mutta esimerkiksi Rita Kaur Dhmoon (2011) ja Donna Baines (2010) korostavat intersektionaalisuuden, eli sukupuolen ohella myös muun muassa iän, seksuaalisen suuntautumisen ja yhteiskunnallisen aseman valtavirtaistamisen merkitystä yhteiskunnan valtarakenteiden tarkastelussa.

Se, mitä valtavirtaistamisen strategian ajatellaan tarkoittavan, vaikuttaa suoraan sen toteuttamisen tapoihin. Jotta voidaan asettaa aidosti vaikuttavia tavoitteita ja seurata niiden toimeenpanoa, on oltava jonkinlainen käsitys siitä, mitä epämääräisenä tunnetun käsitteen ymmärretään olevan. Tässä artikkelissa tarkastellaan, mitä sotilaallisen kriisinhallinnan osalta asiasta vastaavat suomalaiset virkamiehet ymmärtävät sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen tarkoittavan. Artikkelin vastaa kahteen tutkimuskysymykseen: 1) Mitä sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisesta sotilaallisessa kriisinhallinnassa strategisella tasolla vastaavat henkilöt ymmärtävät käsitteen tarkoittavan? 2) Mihin sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisesta sotilaallisessa kriisinhallinnassa strategisella tasolla vastaavat henkilöt ymmärtävät valtavirtaistamisella pyrittävän? Asiaa tarkastellaan Stephen Toulminin argumentin anatomian mallin avulla.

Ulkoministeriön uusimman *Naiset, rauha ja turvallisuus* -toimintaohjelman toimintakausi oli 2018–2021. Kun seuraava ohjelma valmistuu, sen pohjalta tehdään myös uusi puolustushallinnon toimintaohjelma. Artikkelin ensisijaisena tarkoituksena on selvittää sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista koskevien käsitysten nykyistä tilaa. Koska tutkimuksen laatimiseen on liittynyt tiivis suhde tutkittavaa politiikkatoimea valmistelevaan ja toteuttavaan tahoon, sillä on myös ilmeinen tarkoitus tukea tulevan toimintaohjelman valmistelua tutkimustiedolla.

Kriisinhallinnan parlamentaarinen komitea esitti suosituksissaan vuonna 2021, että Suomen tulee paitsi jatkaa aktiivista ja monipuolista osallistumista kansainväliseen kriisinhallintaan, myös vahvistaa osallistumista ja parantaa kriisinhallinnan vaikuttavuutta (VN 2021, 36–38). Suomalaisen sotilaallisen kriisinhallinnan halutaan edistävän ihmisoikeuksien sekä naisten ja tyttöjen oikeuksien toteutumista (VN 2020; 2021). Päätöslauselma 1325 ohjaa jäsenmaita omaksumaan tasa-arvon edistämisen strategiana epämääräisyydestään tunnetun sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen. Kun Suomi pyrkii edistämään vaikuttavaa kriisinhallintaa sekä sukupuolinäkökulman huomioon ottamista, on pelkän pinnallisen soveltamisen

sijaan tarpeen tarkastella, mitä sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisella suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa todella tarkoitetaan. Artikkelit tarjoaa tukea tähän keskusteluun.

Aluksi esitellään artikkelin teoreettinen viitekehys, aineisto ja menetelmä. Luvussa taustoitetaan kieltä ja käsitteitä feministisen turvallisuuden tutkimuksen tutkimuskohteina. Seuraavaksi esitellään tutkimuksen analyysi kahdessa, tutkimuskysymysten mukaan jaotellussa osassa. Analyysin ensimmäisessä osassa vastataan siihen, mitä valtavirtaistamisen käsitetään tarkoittavan, ja toisessa osassa siihen, mihin sillä ymmärretään pyrittävän. Lopuksi johtopäätöksissä puntaroidaan tulosten merkitystä ja asettumista osaksi suurempaa keskustelua aiheesta.

Valtavirtaistamisen käsite tutkimuksen kohteena

Artikkelin teoreettinen katsantokanta kytkeytyy feministiseen maailmanpolitiikan tutkimukseen ja erityisesti sen poststrukturalistiseen, kielen merkitystä ja valtaa korostavaan suuntaukseen turvallisuuden tutkimuksen kontekstissa. Sukupuoli ja maailmanpolitiikka liittyvät erottamattomasti toisiinsa, ja niiden suhdetta kieleen ja diskursseihin on välttämätöntä tutkia, jotta voidaan ymmärtää maailmanpolitiikan ja sen tutkimuksen vaikutuksia vallitseviin valtarakenteisiin. Poststrukturalistiselle tutkimukselle luonteenomaista on keskittyä ontologisiin ja epistemologisiin kysymyksiin sekä tarkastella erilaisten käsitteiden ja sosiaalisten konstruktoiden rakentumista (Hansen 2017). Poststrukturalistisen, feministisen katsantokannan omaksuneet maailmanpolitiikan tutkijat ovat muun muassa kyseenalaistaneet maailmanpolitiikassa ja sen tutkimuksessa käytettyä sanastoa ja sen vaikutuksia sukupuolten valtasuhteisiin.

Turvallisuus on yksi feministisen maailmanpolitiikan tutkimuksen keskeisistä tutkimuskohteista, jota koskevalla teoriolla pyritään vastaamaan perinteisen turvallisuuden ja rauhan tutkimuksen sukupuolta koskevaan näköalattomuuteen (Tickner 2014). Feministinen turvallisuuden tutkimus korostaa sukupuolittuneiden tekojen ja asenteiden roolia turvallisuuden ja turvattomuuden käsitteissä ja niihin linkittyvien ilmiöiden tutkimisessa. Feministinen turvallisuuden tutkimus ei ainoastaan nosta esiin uudenlaisia kysymyksiä turvallisuudesta, vaan se on myös muokannut tapoja tutkia turvallisuutta. Judith Ann Tickner (2011) on huomauttanut, että feministinen ote turvallisuuden tutkimukseen sisältää myös kritiikin alan metodologiaa ja olemassa olevia rakenteita kohtaan (ks. myös Valenius 2007a, 150–153). Feministisessä poststrukturalistisessa turvallisuuden tutkimuksessa korostuu erityisesti sukupuoleen liittyvän kielen merkitys turvallisuuden ja turvattomuuden rakentajana.

Kriisinhallinta on viime vuosikymmenten aikana yleistynyt tutkimuskohteena suuntauksen parissa. Valtaosa tutkimuksesta on kuitenkin keskittynyt empiriaan ja konkreettiseen kriisinhallinnan havainnointiin. Teoreettista ja metodologiaan tai kieleen pureutuvaa feminististä tutkimusta kriisinhallinnasta on toistaiseksi vielä melko rajallisesti. Käsillä oleva artikkeli keskittyy operatiivisen toiminnan kuvaamisen sijasta avaamaan sotilaalliseen kriisinhallintaan liittyvän sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen käsitteen ja strategian rakentumista. Näin artikkeli osallistuu feministisen poststrukturalistisen turvallisuuden tutkimuksen keskusteluun ja tarjoamaan näkökulmia aiheeseen, jota on toistaiseksi tutkittu Suomessa vähän.

Artikkelin viitekehys kytkeytyy 1325-agendaan. Vaikka päätöslauselmaa 1325 on pidetty urauurtavana, se, sitä täydentävät päätöslauselmat ja Suomen kansallinen toimintaohjelma ovat saaneet osakseen laajaa kritiikkiä. Päätöslauselma 1325 ohjaa sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista kriisinhallinnassa, mutta sen asema ei ole yksiselitteinen ja kiistaton. Päätöslauselmaa on kritisoitu muun muassa sen tavasta rinnastaa sukupuoli puhtaasti naiseen heikkona toimijana ja uhrina (esim. Shepherd 2008) ja toisaalta puutteellisesta ja yksipuolisesta miesten ja maskuliinisuuden kuvauksesta (esim. Myrntinen 2020). Päätöslauselmaa toteutetaan kansallisilla tasoilla, ja kansallisvaltioilla on vastuu useiden sen kriisinhallintaa koskevien tavoitteiden täytäntöönpanosta. Kansallisen tason toimintaohjelmia on kuitenkin laatinut alle puolet YK:n jäsenvaltioista (esim. Hirsikangas 2020, 262; Herr 2020, 119). Vaikka Suomen ohjelma on saanut kansainvälisesti kiitosta (Eduskunta 2020), ei sekään ole ongelmaton: Esimerkiksi Minna Lyytikäinen ja Marjaana Jauhola (2020) ovat huomauttaneet, että muun muassa tuloksia ja konsensusta painottavassa valmisteluprosessissa tulisi ottaa laajemmin huomioon myös kriittisiä, feministisiä näkökulmia.

Artikkelin aineistona tarkastellaan puolustushallinnon sisäistä dokumenttia *Puolustushallinnon "Naiset, rauha ja turvallisuus"-toimintaohjelma vuosille 2019–2021* sekä seitsemän kyseistä dokumenttia valmistelleen tai toimeenpanevan puolustushallinnon virkamiehen haastatteluita.

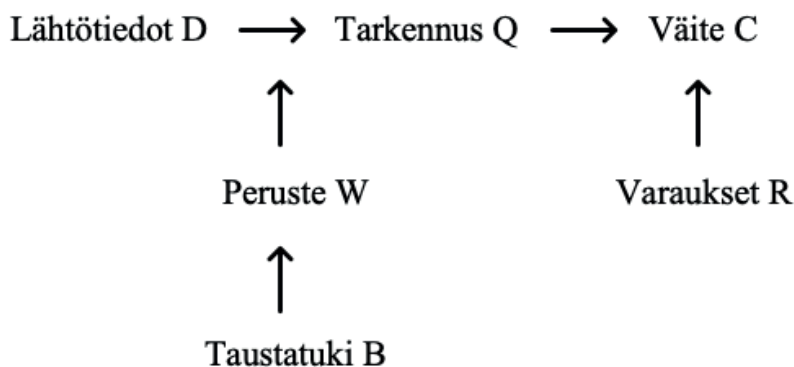
Toimintaohjelma ohjaa sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa. Ohjelman tavoitteeksi kerrotaan: ”Turvallisuussektorilla ja kriisinhallinnassa on tehostettu sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista”. Siinä luetteloidaan tuloksia ja tarkempia tehtäviä, joille kullekin on nimetty vastuutahoja kuten Pääesikunta, puolustusministeriö ja Maanpuolustuskorkeakoulu. Toimintaohjelma ei ole julkisesti luettavissa, vaan se on tarkoitettu sisäiseksi ohjeeksi. Kyse ei kuitenkaan ole turvallisuusluokitellusta asiakirjasta, joka saatiin tutkimuskäyttöön Pääesikunnan koulutusosastolta.

Toimintaohjelman analyysin lisäksi tutkimuksessa tehtiin puolistrukturoituja yksilöhaastatteluita seitsemälle virkamiehelle. Haastatteluiden kysymykset koskivat muun muassa sitä, mitä haastateltavat ymmärtävät valtavirtaistamisen tarkoittavan yleisesti ja suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa sekä sitä, miksi valtavirtaistamista tulee soveltaa vai tulisiko strategiaa ylipäänsä käyttää. Haastateltavat valittiin tutkimukseen, koska he ovat osallistuneet toimintaohjelman valmisteluun tai virkatyössään vastaavat keskeisesti sen toimeenpanosta. He ovat myös sellaisessa asemassa, jossa heillä on auktoriteettia muuhun organisaatioon esimerkiksi opettajina. Juuri näillä henkilöillä on oikeus ja valta luoda ohjeita, joiden pohjalta sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista toimeenpannaan sotilaallisessa kriisinhallinnassa.

Aineistoja tarkastellaan filosofi Stephen Toulminin argumentin anatomian mallin avulla. Toulminin työssä keskiössä oli luonnollisen väittelyn ja argumentoinnin suhde logiikan tapaan tutkia päättelyä ja argumentaatiota. Hän kritisoi tapaa pitää analyttistä syllogismia, eli päättelyä, jossa johtopäätös johdetaan kahdesta premissistä, ainoana oikeana argumentaation mallina (Toulmin ym. 1979; Summa 1996, 74–76).

Toulminin argumentin anatomian malli jaottelee argumentin rakennetta ja osia. Vaikka mallissa on puutteensa, sen vahvuus on juuri sen esittämissä siirtymäsäännöissä, jotka pyrki-

vät tarjoamaan kehitysehdotuksen Toulminin yksinkertaistavana pitämään syllogismin päätelyssä (Summa 1996, 80–81). Aineiston analyysissä katsotaan argumenttia nimenomaan sen kannalta, miten se esitetään juuri tässä aineistossa, eli mitä juuri tässä aineistossa käsitetään esimerkiksi perusteeksi tai varaukseksi. Tarkoituksena ei siis ole rakentaa ideaalia argumenttia vaan tutkia mallin avulla, millainen tai millaisia argumentteja aineistossa on tutkimuskysymyksiin liittyen.

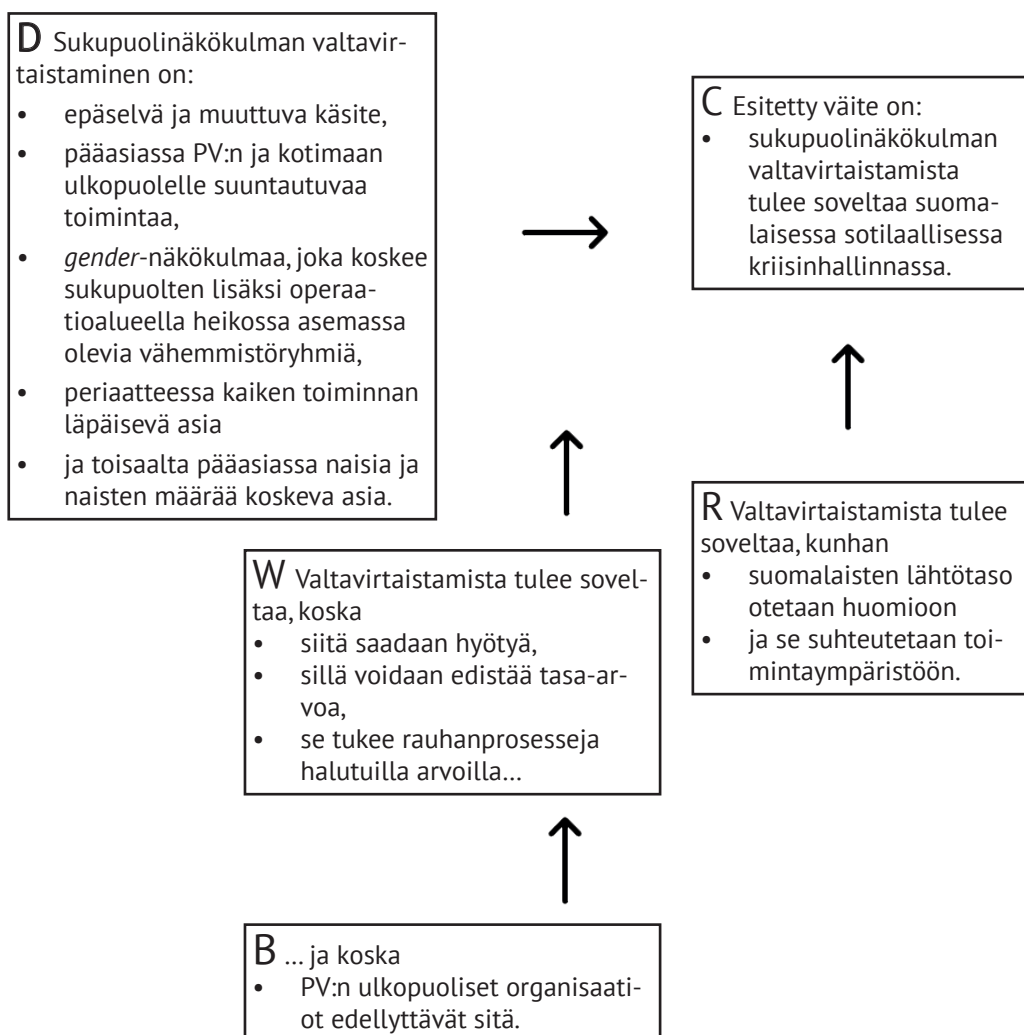
Kuvio 1. Kuvaus Toulminin mallista (esim. Toulmin 2003, 97).

Väite (*claim=C*) on Toulminin mallissa (kuvio 1) argumentin anatomian viimeinen osa, eli piste, jota kaikki muut osat mallissa tukevat. Sen taustalla on yleisesti hyväksytyjä ja relevantteja lähtötietoja (*data=D*), joille väite perustuu. Lähtötietojen ja väitteen välille tarvitaan kuitenkin jotakin, jotta argumentissa on järjeä: perusteita (*warrant=W*) ja taustatukea (*backing=B*). Perusteet ovat tyypillisesti yleisesti asiaa koskevia tietoja, joihin väitteen luotettavuus nojaa. Taustatuki tukee perustetta, ja sen luonne voi vaihdella riippuen alasta, josta puhutaan: juridiikassa kyse voi olla tietyistä lakipykälästä, tieteessä hyväksytyistä teoreettisista malleista. Perusteet ja taustatuki nojaavat yleiseen tietoon asiasta, eivät omiin päätelmiin. Tarkennukset (*qualifier=Q*) ja varaukset (*rebuttal=R*) kertovat argumentin vahvuuksista sekä validiteetista, paikkansapitävyydestä tai kelpoisuudesta. Tarkennukset voivat sisältää sanoja kuten välttämättä, varmasti, todennäköisesti, mahdollisesti tai ilmeisesti. Varaukset viittaavat epätavallisiin olosuhteisiin, jotka saattaisivat heikentää argumentin voimaa. (Toulmin ym. 1979, 25–80.)

Mitä sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen tarkoittaa suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa?

Seuraavissa luvuissa analysoidaan kuviossa 2 kuvattuja tutkimuksen tuloksia. Argumentin anatomian väite otetaan annettuna: Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista tulee soveltaa suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa. Väite voidaan analyysin näkökulmasta ottaa annettuna, sillä esimerkiksi toimintaohjelman olemassaolo itsessään pohjaa tälle ajatukselle. Näin voidaan keskittyä tarkastelemaan sitä, miten tähän väitteeseen päädytään eli argumentin anatomiaa.

Viisi aineistosta tehtyä havaintoa vastaa suoraan kysymykseen mitä valtavirtaistaminen aineiston perusteella on tai mitä sen ymmärretään tarkoittavan. Nämä havainnot ovat Toulminin mallin mukaisesti lähtötietoa ja vastaavat tutkimuksen ensimmäiseen tutkimuskysymykseen. Ensinnäkin valtavirtaistaminen on epäselvä ja muuttuva käsite. Toisekseen se on pääasiassa puolustusvoimien ja kotimaan ulkopuolelle suuntautuvaa toimintaa. Kolmanneksi kyse on *gender*-näkökulmasta, joka koskee sukupuolten lisäksi operaatioalueella heikossa asemassa olevia vähemmistöryhmiä. Neljänneksi se on periaatteessa kaiken toiminnan läpäisevä asia, mutta toisaalta viidenneksi pääasiassa valtavirtaistaminen on naisia ja naisten määrää koskeva asia. Lisäksi käsityksiin siitä, mitä valtavirtaistaminen tarkoittaa liittyy viisi tekijää:

Kuvio 2. Tutkielman tulokset Toulminin mallin mukaisessa muodossa. Vrt. kuvio 1. PV=puolustusvoimat.

suomen- ja englanninkielisten termien sekoittuminen, kaksijakoinen sukupuolikäsitys, kieltoutuminen yhtäältä sääntöihin ja ohjeisiin sekä toisaalta tietoon ja osaamiseen sekä ajatus siitä, että valtavirtaistaminen on Suomessa jo melko hyvällä tasolla mutta toisaalta jotakin mihin ei olla vielä aivan päästy. Varsinaisiin havaintoihin liittyvät seikat kertovat keskeisesti käsityksistä valtavirtaistamisesta, eikä niitä siksi voi sivuuttaa analyysissä. Se, että aineistossa nousi esiin niin ilmiselvästi havaintoihin liittyviä sivuhuomioita, kertoo osaltaan Toulminin mallin monitulkintaisuudesta.

Ensimmäinen havainto koskee sitä, että valtavirtaistaminen nähdään epäselvänä käsitteenä. Havainto on linjassa valtavirtaistamista koskevan aiemman tutkimuksen kanssa (esim. Plantenga ym. 2007; Daly 2005). Puolustushallinnon toimintaohjelmassa sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiselle, eli puolustushallinnon termein ”gender-näkökulman valtavirtaistamiselle”², tarjotaan varsinainen selitys vasta ohjelman viimeisillä sivuilla, jossa todetaan, että ”[g]ender-näkökulman valtavirtaistaminen tarkoittaa, että sitä on kyettävä käyttämään kaikissa kriisinhallinnan tehtävissä kaikilla tasoilla”. Määritelmästä ei vielä selviä varsinaisesti, mitä on kyettävä käyttämään, eli mitä valtavirtaistaminen on. Vaikka määritelmä esitetään ohjelmassa ohimennen, voi koko ohjelman sisällön tulkita selittävän sitä, mitä valtavirtaistaminen on. Toisaalta määritelmän tarjoaminen vasta ohjelman loppupuolella herättää kysymyksen, onko määritelmä niin itsestään selvä, ettei sitä ole tarvinnut alussa kertoa, vai onko määritelmä niin epäselvä, että sitä on vaikeaa löytää ohjelmasta. Myöskään tutkimushaastatteluisissa ei noussut esiin yhtä yhtenäistä ja selkeää määritelmää sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiselle. Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista kuvattiin muun muassa ”dynaamiseksi” ja ”laajenevaksi” käsitteeksi, jonka sisältö monen haastateltavan kokemuksen mukaan vaihtelee asiansyhteydestä riippuen.

Kaksi valtavirtaistamiskäsityksiin liittyvää piirrettä on syytä esitellä, jotta aineistossa käytettyä kieltä voidaan ymmärtää paremmin: suomen ja englannin sekoittuminen sekä aineistossa korostunut kaksijakoinen sukupuolikäsitys. Haastatteluisissa nousi ilmiselvästi esiin suomen- ja englanninkielisten termien sekoittuminen, mikä liittyy voimakkaasti edellä esitellyyn havaintoon valtavirtaistamisen kokemisesta epäselvänä käsitteenä. Niin puolustushallinnossa kuin yleisemmin suomalaisessa valtionhallinnossa valtavirtaistamiseen ja sukupuolten tasa-arvoon liittyvä termistö on hyvin vaihtelevaa, ja samoista asioista puhutaan usein erikielillä tai eri suomenkielillä sanoilla. Useat haastateltavat viittasivat erikielisten termien aiheuttamiin haasteisiin. Siitä huolimatta kaikki haastateltavat käyttivät aiheeseen liittyvää käsitteistöä sekaisin suomeksi ja englanniksi. Osa haastateltavista myös kysyi haastattelijalta, tarkoittiko tämä esimerkiksi valtavirtaistamisella ”*mainstreamingia*”. Pääasiassa kielten sekoittuminen liittyi kuitenkin sukupuolta koskeviin termeihin *gender* ja sukupuoli. Englanninkielisen termin käyttö jakoi haastateltavia. Osa piti sen käyttöä puhtaasti hyvänä asiana sen tarjoaman laajemman merkityksen vuoksi, osa taas kyseenalaisti vieraan kielen käytön. Kielten sekoittuminen nousi esiin kaikissa haastatteluisissa.

2 Toimintaohjelmassa käytetään moninaisia kirjoitusasuja kuten ”gender näkökulma” ja ”gender-näkökulma”. Siksi myös tässä artikkelissa esiintyy monia tapoja kirjoittaa vastaavia termejä.

Toinen valtavirtaistamiskäsityksiin liittyvä piirre, joka on syytä esitellä, jotta havaintoja voidaan ymmärtää, koskee sukupuolen käsittämistä kaksijakoisena. Toimintaohjelman alaviitteessä huomautetaan, että ”englannin kielen sana *gender* tarkoittaa sosiaalista sukupuolta erotukseksi biologisesta sukupuolesta”. Huomautuksen voisi nähdä viittavan muun muassa Judith Butlerin (2006) kuvaamaan ajatukseen sukupuolen performatiivisuudesta ja sosiaalisesta rakentumisesta. *Gender*-sanan merkitys juuri sosiaalisena sukupuolena mainittiin myös muutamassa haastattelussa. Vaikka toimintaohjelmassa ja osassa haastatteluista viitataan sukupuolen sosiaaliseen rakentumiseen, molemmissa korostui sukupuolen hahmottaminen kahtena erillisenä kokonaisuutena: naisena ja miehenä. Ohjelmassa viitataan toistuvasti miehiin ja naisiin sekä ”kumpaankin” sukupuoleen. Kaikissa haastatteluissa sukupuolten määrittelyissä toistuivat juuri mies ja nainen, vaikka osa haastateltavista viittasikin muutaman kerran ”kaikkiin” sukupuoliin. Sukupuolen näkeminen kahtena kokonaisuutena korostui myös tavalla, jolla naisten ja miesten tarpeet käsitetään perustavanlaatuisesti erilaisina.

Toinen aineistosta tehty havainto lähtötiedosta eli siitä, mitä valtavirtaistaminen tarkoittaa on, että valtavirtaistamisen käsitetään olevan pääasiassa puolustusvoimien sekä kotimaan ulkopuolelle suuntautuvaa toimintaa. Vaikka monet haastateltavista viittasivat myös puolustusvoimien henkilöstöä ja suomalaisia sotilaita koskeviin aihealueisiin, kuten rekrytointiin ja naispuolisten sotilaiden määrän lisäämiseen, suurin osa valtavirtaistamisen sisältöä koskevista esiin nostetuista asioista liittyi operaatioalueiden siviiliväestön ja rauhanturvaajien kanssa käymiseen. Toisin sanoen sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen sotilaallisessa kriisinhallinnassa koskee haastateltavien käsityksen mukaan laajalti puolustusvoimien ulkopuolelle suuntautuvaa toimintaa, jossa suomalainen sotilas on aktiivinen toimija – sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista operaatioalueen yhteiskuntaan. Vähemmän tai ei juuri lainkaan esiin nousivat muun muassa operaation sisäiset sukupuolinäkökulmat. Silloin kun asia nousi esiin, kyse oli pääasiassa naissotilaiden määrästä, mikä puolestaan haastateltavien mukaan tukee ulkopuolelle suuntautuvaa toimintaa. Esimerkiksi konfliktien aseellisia osapuolia koskevat sukupuolinäkökulmat eivät nousseet esiin lainkaan. Samalla, kun valtavirtaistamisen nähtiin koskevan pääasiassa leirin ja puolustusvoimien ulkopuolelle suuntautuvaa toimintaa, kaikki haastateltavat toivat esiin, että termin *gender* käyttö liittyy heidän näkemyksensä mukaan nimenomaan kotimaan ulkopuoliseen toimintaan.

Kolmas aineistosta tehty havainto koskee sitä, että valtavirtaistamisen nähdään olevan *gender*-näkökulmaa, joka koskee sukupuolen lisäksi operaatioalueella heikossa asemassa olevia vähemmistöryhmiä. Lähes kaikki haastateltavat nostivat myös esiin ajatuksen paitsi siitä, että *gender* on käsitteenä sukupuolta laajempi, myös siitä, että sen sisältö laajenee jatkuvasti. Haastateltavat kertoivat käsittävänsä asian niin, että ennen *gender* tarkoitti vain sukupuolta tai miestä ja naista, mutta nykyisin se tarkoittaa jotakin laajempaa. Näkemyksen mukaan *gender*-näkökulman valtavirtaistaminen koskee sukupuolen lisäksi myös vähemmistöjä kuten vanhuksia, vammaisia ja etnisiä vähemmistöjä. Yhteys muun muassa Cynthia Enloen (2014) esittelemään ajatukseen ”naisetjalapset” (engl. *womenandchildren*) on ilmeinen: naisten nähdään kuuluvan yleisesti heikommassa asemassa olevaan ihmismassaan erotuksena primääristä, maskuliinisesta voimakkuudesta.

Neljäs havainto siitä, mitä valtavirtaistamisen nähdään tarkoittavan, liittyy toimintaohjelmassa ja haastatteluissa toistuvaan näkemykseen valtavirtaistamisesta kaiken toiminnan läpileikkaavana periaatteena. Haastatteluissa käsitys strategian kokonaisvaltaisuuudesta tulee ilmi esimerkiksi ilmaisussa ”teet sä mitä tahansa”, ”pitäis koskea kaikkia” ja ”periaatteessa tietysti koskee kaikkia”. Useampi haastateltavista mainitsi myös, että valtavirtaistaminen on jotakin mitä pitää tehdä läpi organisaation. Vaikka strategian nähdään merkitsevän jotakin, mikä koskee kaikkia, on ilmeistä, että naisten rooli korostuu aineistossa. Tämä on viides aineiston pohjalta tehty havainto. Toisaalta naisten rooli painottuu vahvasti myös päätöslauselmassa ja ulkoministeriön kansallisessa toimintaohjelmassa, joka ohjaa puolustushallinnon toimintaohjelmaa, mikä osaltaan selittää painotuksen. Erityisesti aineistossa painottui naisten määrän lisääminen valtavirtaistamisen merkityksenä siitakin huolimatta, että lukuisilla aiemmilla tutkimuksilla on voitu osoittaa, ettei pelkkä naispuolisten rauhanturvaajien määrän lisääminen ilman syvempää toiminnan tarkastelua ja kehittämistä muuta toimintakulttuuria (esim. Karim & Beardsley 2013; Valenius 2007b).

Kun kaikki viisi havaintoa ja kaksi niihin liittyvää tekijää on käyty läpi, on vielä syytä tarkastella kolmea muuta havaintoihin liittyvää tekijää. Kolmas havaintoihin liittyvä piirre on, että aineistossa käsityksiin siitä, mitä valtavirtaistaminen tarkoittaa, liittyy sen kytkeytyminen sääntöihin ja ohjeisiin. Esimerkiksi Guelay Caglar (2013) on todennut, että yksi sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen toimeenpanoon liittyvistä ongelmista on sen keskittyminen työkaluihin ja välineisiin kokonaisvaltaisemman ymmärryksen lisääntymisen sijaan. Toimintaohjelman toimeenpanevan luonteen huomioon ottaen on kenties luonnollista, että ohjelman tavoitteiden kautta valtavirtaistaminen saa juuri työkaluihin ja toimintoihin keskittyvän sisällön. Toisaalta valtavirtaistamisen nähdään kytkeytyvän tietoon ja osaamiseen, mikä on neljäs valtavirtaistamiskäsityksiä koskeviin havaintoihin liittyvä piirre. Viides ja viimeinen varsinaisiin havaintoihin liittyvä ja niitä tukeva piirre on, että kun aineistossa kuvataan valtavirtaistamisen merkitystä, kuvauksiin liittyy ajatuksia siitä, mikä on valtavirtaistamisen tila suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa. Ajatus liittyy usein siihen, että koska Suomi on jo niin tasa-arvoinen maa, tasa-arvoa ei enää tarvitse edistää. Useampi haastateltava esimerkiksi kertoi kokemuksista, joissa nämä ovat kokeneet suomalaisten ymmärryksen sukupuolten tasa-arvosta olevan huomattavasti korkeammalla tasolla kuin kansainvälisissä operaatioissa monien muiden maiden sotilailla. Toisaalta haastateltavat totesivat, että valtavirtaistamista ei Suomessa ole vielä saavutettu.

Miksi sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista sovelletaan suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa?

Havaintoja siitä, miksi valtavirtaistamista tulee soveltaa suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa, tulkitaan Toulminin mallin perusteina ja vastauksina toiseen tutkimuskysymykseen. Kaikki haastateltavista olivat sitä mieltä, että valtavirtaistamista ylipäänsä tulee soveltaa. Havaintoja perusteista on kolme: valtavirtaistamisella nähdään pyrittävän ensinnäkin hyödyn saamiseen, toisekseen tasa-arvon edistämiseen sekä kolmanneksi sotilaallisen kriisinhallin-

nan ylempään tavoitteeseen (Laki sotilaallisesta kriisinhallinnasta [211/2006]) rauhan tukemisesta, ylläpitämisestä ja palauttamisesta.

Puolustushallinnon toimintaohjelmassa valtavirtaistamisen tarkoitus kuvataan vahvasti instrumentaalisen hyötynäkökulman kautta. Siinä missä valtavirtaistamisen merkitys nähtiin toimintaohjelmassa ja haastatteluissa pääasiassa naisiin liittyvänä strategiana, myös valtavirtaistamisesta saatava hyöty liitettiin juuri naispuolisten sotilaiden läsnäolosta saatavaan hyötyyn. Argentinan anatomian mallissa lähtötieto on tietoa, jonka pohjalle väite rakentuu. Näin ollen asetelmasta seuraa luonnollisesti, että jos lähtötietona eli valtavirtaistamisen määritelmänä nähdään tiivis suhde juuri naisiin, sama näkemys toistuu myös perusteissa.

Toimintaohjelmassa esimerkiksi mainitaan, että naissotilaita ”tarvitaan” yhteydenpitoon paikallisten kanssa, sillä paikallisilta saadaan tietoa. Naisten kerrotaan ”vähentävän” vastakkainasettelua ja antavan paikallisille turvallisuudentunnetta. Ohjelman mukaan naisista on ollut kriisinhallintaoperaatioissa ”hyötyä” seksuaalisen väkivallan uhrien haastattelemisessa ja entisten naispuolisten taistelijoiden tarpeiden selvittämisessä. Naissotilaat voivat ohjelman mukaan myös toimia roolimalleina. Ohjelmassa mainitaan, että operaatioiden ”vaikuttavuuden” varmistamiseksi *gender*-näkökulma tulee ottaa huomioon suunnittelussa ja toimeenpanossa. Ohjelman mukaan eri ryhmien huomioon ottaminen johtaa ”tehokkuuden parantumiseen ja lisää toiminnan tuloksellisuutta”.

Samat piirteet toistuivat haastatteluissa. Hyötynäkökulma nousi esiin esimerkiksi sanavalinnoissa ”suuria etuja ja hyötyjä”, ”tarvitsemme molempaa sukupuolta” ja ”heitä [naisia] hyödynnetään eri tehtävissä”. Haastateltavat nostivat toistuvasti esiin hyödyn saamisen sotilaallisessa operaatioissa ensisijaisena tavoitteena valtavirtaistamiselle. Hyötynäkökulma nousi osassa vastauksista sille tasolle, ettei koko operaatioissa voida onnistua, jos valtavirtaistamista ei sovelleta. Erityisesti haastatteluissa korostui naissotilaista saatava hyöty tiedustelutiedon keräämisessä, minkä kaikki haastateltavat mainitsivat useita kertoja. Vastauksissa korostui näkemys, että naissotilaat kykenevät havainnoimaan paikallista yhteiskuntaa eri näkökulmasta kuin miehet ja esimerkiksi keskustelemaan avoimemmin paikallisten naisten kanssa. Useampi haastateltavista nosti esiin, että naissotilaiden läsnäolo ja näiden avulla saatava tiedustelutieto tuo konkreettista turvaa operaatioissa.

Tyypillisesti sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen määritelmiin liittyy selvästi tavoite sukupuolten tasa-arvon edistämisestä. Vaikka ajatukset siitä, mitä sukupuolten tasa-arvon ja sen edistäminen tarkoittavat vaihtelevat, nähdään sen yleensä olevan strategian ensisijainen pyrkimys. Tässä aineistossa tasa-arvo nousi kuitenkin esiin vasta toissijaisena tavoitteena instrumentaalisen hyötynäkökulman jälkeen. Osa haastateltavista ei tunnistanut tai maininnut tasa-arvon edistämistä valtavirtaistamisen tavoitteena lainkaan. Osa totesi suoraan, ettei tasa-arvon edistäminen ole heille ensisijainen tavoite tai että sitä ei tulisi nähdä sellaisena. Esimerkiksi toteamuksessa ”toisaalta se on ehkä vähän myöskin tasa-arvoasia” käy ilmi, että valtavirtaistamisen ensisijainen tavoite on vastaajan näkemyksen mukaan jotakin muuta kuin ”tasa-arvoasia”. Toisaalta monet haastateltavista muotoilivat asian niin, että kun sukupuolten tasa-arvoa edistetään sotilaallisessa kriisinhallinnassa, saadaan monia hyötyjä.

Haastatteluissa nousi myös esiin myös rauhanprosessien tukeminen valtavirtaistamisen tavoitteena. Näissä vastauksissa korostuu ajatus, että rauhanprosessien etenemiseksi toivotulla tavalla, operaation on vietävä paikalliseen yhteiskuntaan uusia, länsimaisia arvoja. Lähes kaikki haastateltavat nostivat tavalla tai toisella esiin valtavirtaistamisen tavoitteena sen, että naiset tulisi ottaa rauhanprosesseissa huomioon tai että paikallista yhteiskuntaa tulisi kehittää valtavirtaistamisen mukaisesti. Näkemykset esimerkiksi siitä, että naiset nähdään luonnostaan rauhanomaisena, samanlaista rauhaa ajavana joukkona, liittyvät voimakkaasti päätöslauselmaan 1325 ja sen tulkintaan, kuten esimerkiksi Laura Shepherd (2008) on tuonut ilmi. Haastatteluaineistosta käy ilmi melko kritiikitön suhtautuminen ylipäänsä sotilaallisen kriisinhallinnan luonteeseen ja tavoitteisiin, mikä on ymmärrettävää ottaen huomioon haastateltavien asemat. Usein jopa feministisen otteen turvallisuuden tutkimukseen omaksuneessa tutkimuksessa kriisinhallinta toimijoinen otetaan annettuna sen sijaan, että järjestelmän valta ylläpitää rakenteita otettaisiin huomioon (esim. Whitworth 2004; Kronsell 2012; Nordås & Rustad 2013).

Toulminin argumentin anatomiaa taustatuella viitataan siihen, mihin perusteissa vedotaan, eli se tarjoaa syvempää perustelua sille, miksi väite on oikeutettu. Tässä tapauksessa tapa, jolla aineistossa viitattiin puolustusvoimien ulkopuolisten organisaatioiden vaatimuksiin ja niiden antamaan esimerkkiin valtavirtaistamisen soveltamisesta tulkitaan taustatueksi. Valtavirtaistamisen soveltaminen sotilaallisessa kriisinhallinnassa kytetään aineistossa selvästi osaksi kansainvälistä yhteistyötä. Sekä toimintaohjelmassa että haastatteluissa viitattiin YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmaan 1325 ohjaavana ja velvoittavana asiana. Toisaalta haastatteluissa viitattiin Natoon esimerkkiä antavana tahona. Taustatuessa korostuu myös omalla tavallaan hyöty: valtavirtaistamisen edistäminen voi hyödyttää Suomen kansainvälisiä suhteita. Toisaalta puolustusvoimien ulkopuolisten organisaatioiden asettamien edellytyksien mainitseminen siirtää ikään kuin osan vastuusta pois. Jos strategiaa toteutettaisiin vain koska muut sitä edellyttävät, itse valtavirtaistaminen ja sukupuolinäkökulman syvälinen, itsenäinen pohtiminen voisivat lopulta jäädä tekemättä. Vaikka velvoitteet tulisivat muualta, on syytä pohtia, mitä valtavirtaistaminen tarkoittaa juuri tässä yhteydessä. Toisaalta kansainväliset organisaatiot ja yhteistyö ovat välttämättömiä vuoropuhelun ja tasa-arvon edistämisen välineitä, eikä esimerkiksi päätöslauselman 1325 kansallinen soveltaminen ole lainkaan itsensänselvyyttä. Muilta oppiminen ja tietyyssä määrin myös ulkopuoliset velvoitteet kannustavat kehittämään asiaa myös puolustusvoimien sisäisesti. Se, että ajatus valtavirtaistamisesta on alun perin kummunnut päätöslauselmasta 1325, ei estä sen itsenäistä kehittämistä.

Toulminin argumentin anatomian mallissa tarkennukset ja varaukset täydentävät väitettä kertoen sen paikkansapitävyyden varmuudesta. Tarkennus kertoo, kuinka todennäköisesti väite pitää paikkansa. Varaukset puolestaan ovat väitteen täydennyksiä, jotka kertovat mahdollisista tilanteista, joissa väite ei sittenkään lainkaan pitäisi paikkansa. (Toulmin ym. 1979, 25–80; Toulmin 2015, 135.) Kummastakaan aineistosta ei noussut esiin selviä tarkennuksia. Haastatteluista nousi kuitenkin esiin piirteitä, jotka voidaan tulkita varauksiksi. Näissä tapauksissa haastateltavat totesivat, että valtavirtaistamista tulee soveltaa, kunhan suomalaisten hyvä lähtötaso asiassa otetaan huomioon tai kunhan valtavirtaistamista voidaan soveltaa kussakin toimintaympäristössä sille sopivalla tavalla.

Koko puolustushallinnon toimintaohjelma perustuu väitteelle, jonka mukaan valtavirtaistamista tulee soveltaa suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa, joten on ymmärrettävää, ettei siinä esitetä sitä mahdollisesti heikentäviä tekijöitä eli tarkennuksia tai varauksia. Tarkennusten ja varausten vähyys on ymmärrettävä tulos myös siitä näkökulmasta, että puolustusvoimien kaltaisessa hierarkkisessa organisaatiossa ylhäältä tulevia määräyksiä on tapana noudattaa. Toimintaohjelman on tarkoitus ohjata toimintaa, ja voisi vähentää sen auktoriteettia kertoa, että tietyissä tapauksissa valtavirtaistamista ei tulisikaan soveltaa. Hierarkkisessa organisaatiokulttuurissa hyvän toimintaohjelman merkitys korostuu. Toisaalta valtavirtaistamisen ajatukseen sopisi, että paitsi että omaksuu ohjeita ja strategioita, niitä myös tarkastelee itse kriittisesti.

Päätelmät

Artikkelissa on kartoitettu käsityksiä sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisesta suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa. Artikkelissa on keskitytty nimenomaan strategiseen tasoon, ei valtavirtaistamisen toimeenpanoon. Valtavirtaistaminen tunnetaan käsitteenä ja strategiana muun muassa epäselvänä, diskursiivisesti ”onttona” (Subrahmanian 2004) ja ”elastisena” (Daly 2005). Käsitteen tulkinnat vaihtelevat yksilöiden, organisaatioiden, hallinnonalojen, valtioiden ja kansainvälisten organisaatioiden välillä. Myös tämän tutkimuksen tulokset kertovat valtavirtaistamisen monitulkintaisuudesta: käsitteelle ei ole yhtä yhdenmukaista määritelmää myöskään suomalaisen sotilaallisen kriisinhallinnan parissa. Jotta strategiaa voidaan soveltaa onnistuneesti tai puntaroida sen toimivuutta, on ensin tiedettävä mitä sillä ylipäänsä tarkoitetaan kyseenomaisessa kontekstissa.³

Yhtenä tutkimuksen tuloksena havaitaan, että sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen tarkoitusta suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa leimaa vahvasti hyödyn saaminen operaatiolle: nimenomaan naispuolisten sotilaiden avulla voidaan esimerkiksi saada sellaista tiedustelutietoa, joka parantaa kriisinhallintajoukkojen toimintamahdollisuuksia operatioalueella. Tasa-arvon tavoittelua pidetään usein itseisarvona eli asiana, jota tulisi tavoitella sen ollessa sinänsä hyvä ja toivottava asia. Siksi havainto siitä, että valtavirtaistamisen tarkoituksena nähdään olevan ensisijaisesti hyöty ja vasta sitten tasa-arvon tavoittelu, ja jälkimmäisenkin kohdalla lopulta hyöty, on mielenkiintoinen. Jos sukupuolten tasa-arvon edistämisestä ei hypoteettisesti saataisi minkäänlaisia hyötyjä, etenisikö asia koskaan? Perinteisesti sotilasorganisaatioissa tehokkuus on arvossaan. Historiallisesti asevoimien kyvyttömyys tarkastella eri yhteiskuntaryhmiä ja ottaa ne huomioon esimerkiksi uhka-arvioissaan on usein osunut omaan nilkkaan, mistä voi nähdä koituneen selviä taktisia ja strategisia heikkouksia (ks. Larsdotter 2018). Toisaalta hyötynäkökulmien kautta voidaan saada edistetyksi samalla itsessään hyviä valtavirtaistamisen ja tasa-arvon edistämisen tavoitteita. Ironista kyllä, hyötynäkökulman huomioon ottamisesta voi siis olla hyötyä tälle tavoitteelle.

3 Toisaalta valtavirtaistaminen ei ole ainut käsite, joka voidaan tulkita monin tavoin. Sotilaallisen kriisinhallinnan osalta sillä, mitä esimerkiksi rauhalla ja turvallisuudella tarkoitetaan, on valtava merkitys, kuten esimerkiksi monet juuri feministisen, poststrukturalistisen näkökulman omaksuneet tutkijat ovat pyrkineet osoittamaan.

Tarkasteltaessa sitä, mitä aineistossa ymmärretään valtavirtaistamisen tarkoittavan, nousi esiin asioiden rajaaminen kahteen erilliseen kokonaisuuteen, joista toinen koskee kotimaata ja puolustusvoimien sisäistä toimintaa ja toinen operaatioaluetta ja puolustusvoimien ulkopuolelle suuntautuvaa toimintaa. ”Gender” on kansainvälisen areenan asia siinä missä ”tasa-arvon” edistäminen kuuluu kotimaahan, ja valtavirtaistaminen koskee pääasiassa puolustusvoimien ja tukikohdan ulkopuolelle suuntautuvaa toimintaa. Pohjimmiltaan kyseessä on kuitenkin sama asia, tasa-arvon edistäminen, ja voi olla ongelmallista, jos käsitykset siitä, mitä sukupuolten tasa-arvo tarkoittaa operaatiomaassa ja kotimaassa eriytyvät. Tähän liittyy esimerkiksi se, kuka voi ja saa olla toimija sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi, millainen tasa-arvon taso on riittävä ja onko riittävää tasa-arvoa ylipäänsä olemassa. Käsitykset kahdenlaisesta tasa-arvosta saattavat luoda kahdelle erilaiselle tasa-arvon areenalle erilaiset tasa-arvon standardit: toiset kotimaahan, toiset operaatioalueelle. Suomen- ja englanninkielisten termien samanaikainen käyttö vaikutti selvästi voimistavan kahtiajakoa tai jopa aiheuttavan sen. Samalla, kun sukupuolen käsitteen moninaisuuden tunnistaminen on oleellista, olisi tärkeää luoda suomenkielistä käsitteistöä. Vieraan kielen käyttäminen voi etäännyttää käsitteistön varsinaisesta merkityksestä. Kahden erilaisen todellisuuden syntyessä kieli ja käsitteistö voivat konkreettisesti ohjata ja vaikuttaa turvallisuussympäristöön ja kriisinhallintaan.

Sekä toimintaohjelmassa että haastatteluissa korostuu ajatus, että valtavirtaistaminen on jotakin mihin pyritään, mutta mikä ei vielä toteudu suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa. Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen on kunnianhimoinen strategia, jonka tähtäimessä on sukupuolinäkökulman sujuva huomioon ottaminen kaikessa toiminnassa. Yksi haastateltavista toi esiin, että ennen kuin tälle tasolle voitaisiin pyrkiä, on tavoitteena saada sukupuolinäkökulmien huomioon ottamisesta edes erillinen osa toimintaa. Näkemyksestä herää helposti kysymys, onko valtavirtaistamisen vaatiminen liikaa, kun sukupuolta koskeva tasa-arvotyö on vasta ensiaskelillaan.

Sukupuolten tasa-arvon edistämisen ei tulisi olla kilpailu, jossa heikommat keinot karstiutuvat täysin pois ja vain täysin puhdasoppisesti asiaa hoitavat gurut voivat edistää asiaa oikein. Ajan myötä strategiat kehittyvät erilaisten näkökulmien ja diskurssien kautta. Kehitys ei ole lineaarista ja ajatukset esimerkiksi siitä, millä keinoilla asiaa tulisi edistää, kenellä on siitä päävastuu ja mikä ylipäänsä on sukupuolen tasa-arvoa ja sen edistämistä, vaihtelevat suuresti. Artikkelin feministisestä teoriasta kumpuavana normatiivisena taustaoletuksena on ollut, että sukupuolten tasa-arvon edistäminen on hyvä ja toivottava asia (Kinsella 2017, 191). Tästä näkökulmasta voidaan ajatella, että hidaskin kehitys ja jo keskustelun käyminen asiasta sinänsä vievät sitä eteenpäin. Tasa-arvon edistämisen ei kuitenkaan tulisi jäädä kunnianhimmottomalle vähimmäisvaatimusten tasolle. Valtavirtaistamisen toteuttamisen puutteiden ei siis tulisi rajoittaa sen tavoitteita.

Tässä artikkelissa on pohdittu sitä, mitä sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen ajatellaan olevan sotilaallisen kriisinhallinnan kontekstissa ja mitä tarkoituksia sillä nähdään olevan. Sen olemassaolo ja kehittäminen on siis nähty jonkinlaisena premissinä, lähtökohtana. Myöskään aineistossa ei noussut esiin Toulminin mallin mukaisia tarkennuksia eikä juuriakaan varauksia eli asioita, jotka voisivat heikentää väitteen paikkansapitävyyttä. Toisin sanoen

sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen soveltamista ylipäänsä suomalaisessa sotilaallisessa kriisinhallinnassa pidettiin joko hyvänä tai sitä ei ainakaan kritisoitu. On kuitenkin aiheellista kysyä, onko valtavirtaistaminen ylipäänsä hyvä ja toimiva tasa-arvon edistämisen strategia. Kun jatkossa pohditaan valtavirtaistamisen kehittämistä, strategian oivallisuutta ei tule ottaa kritiikittömästi itsestäänselvyytenä.

Aikaisemman sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista käsittelevän tutkimuksen tarkastelusta huomataan, että yhtenäisen määritelmän puuttuminen on yksi keskeisimmistä strategian saamista kritiikeistä (esim. Booth & Bennett 2002; Daly 2005; Rees 2005). Kun sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen strategia yleisty, vastuu tasa-arvopolitiikan laatimisesta ja toteuttamisesta siirtyi keskitetystä toiminnasta laajemmalle toimijaverkostolle. Valtavirtaistamiselle ominainen hajauttaminen on johtanut myös valtavirtaistamisen määritelmien hajautumiseen (Meier & Celis 2011). Vaikka on ongelmallista, että termiä käytetään kritiikittömästi vailla syvempää ymmärrystä sen merkityksestä, on kuitenkin aiheellista pohtia, tukisiko kansainvälisesti tai edes kansallisesti yhtenäinen määritelmä strategian toteuttamista. Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen käsitettä ei voida ottaa sellaisenaan kritiikittömästi muualta. Jos strategia siirtyy lähes sellaisenaan ylemmältä tasolta alaspäin, se ei käy läpi sellaista kriittistä tarkastelua, joka auttaisi määrittämään, mitä se tarkoittaa juuri tässä yhteydessä. Jos valtavirtaistamisen liittyy strategioihin ja toimintaohjelmiin ilman syvempää ymmärrystä sen merkityksestä, ei ole ihme, jos se jää toteutumatta. Toisaalta kunkin organisaation ja yksilön täydellinen itsenäinen vastuu valtavirtaistamisen tulkinnaasta ja toteuttamisesta johtaisi hyvin todennäköisesti resurssien ja osaamisen puutteessa sen toimeenpanoon vähimmäistasolla tai ei lainkaan. Juuri tässä piilee valtavirtaistamisen sisäänrakennettu paradoksi: samalla, kun sukupuolinäkökulman omaksumisesta pitäisi tulla luontainen osa jokaisen yksilön toimintaa, se ei välttämättä tapahdu helposti ja itsestään, minkä puolestaan usein nähdään vaativan ylempien tasojen ohjeita, vaatimuksia ja käskyjä.

Useimmat haastateltavat kertoivat ajattelevansa, että sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen suhteen sotilaallisessa kriisinhallinnassa on vielä paljon tehtävää. Herää kuitenkin kysymys, voidaanko puolustushallinnon sotilaallista kriisinhallintaa koskevalta tasa-arvotyöltä edellyttää sellaisia asioita, joita muutkaan hallinnon tasot eivät toteuta. Esimerkiksi päätöslauselma 1325 (Shepherd 2008) ja ulkoministeriön kansallinen toimintaohjelma keskittyvät nimenomaan naisiin kaikkien sukupuolten sijaan. Samanlaiset painotukset ja sanavalinnat vaikuttavat siis siirtyvän kansainvälisen tason päätöslauselmasta noin kaksi vuosikymmentä myöhemmin suomalaiseen hallinnonalakohtaiseen ohjelmaan. Vuonna 2021 valtioneuvoston julkaisemassa Kriisinhallinnan parlamentaarisen komitean mietinnössä Suomen kriisinhallintapolitiikasta (VN 2021) ei mainittu valtavirtaistamista lainkaan, vaan tasa-arvoasioissa keskittyminen oli täysin naisten osallistumisessa. Julkaisun painopiste oli naisten lukumäärän lisäämisessä, ei syvemmän ymmärryksen kasvattamisessa, ja naisten ja nuorten osallistuminen liitettiin yhdeksi kategoriaksi (vrt. Enloe 2014, ”naisetjalapset”). Lisäksi raportissa viitattiin toistuvasti ”gender-, tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysymyksiin”, mikä herättää paitsi kysymyksen siitä, miksi asiat ovat erillään, myös siitä, onko Suomessa todellakin yleisesti omaksuttu englanninkielinen *gender*-termi kuvaamaan sukupuolta. On ymmärrettävää, että

puolustushallinnossa käsitykset ovat samansuuntaisia kuin esimerkiksi Kriisinhallinnan parlamentaarisella komitealla.

Suomen kansallisen 1325 toimintaohjelman toimeenpanoa koskevassa eduskunnalle annetussa raportissa (Eduskunta 2020) todetaan itsevarmasti, että ”monet maat pitävät Suomen toimintaohjelmaa ”esikuvanaan valmistellessaan tai päivittäessään omia toimintasuunnitelmiaan”, ja että esimerkiksi Yhdysvallat ja Baltian maat ovat ”konsultoineet Suomen edustajia valmisteluprosesseissa”. Vaikka Suomen ohjelma saisi esikuvan aseman kansainvälisessä yhteisössä, se ei tarkoita, etteikö siinä olisi kehitettävää. Kenties sitä suuremmalla syyllä Suomessa on pyrittävä jatkuvasti kehittämään suurta huomiota saavaa agendaa.

Sekä valtavirtaistamisen käsite että sen toimeenpano vaativat kehittämistä, jotta strategialla on todellista muutosvoimaa. Ilmeiset ongelmat eivät poista strategian saavutuksia ja hyviä tarkoituseriä. Toisaalta esimerkiksi kritiikkiä keränneelle 1325-agendalle ei tällä hetkellä ole vaihtoehtoja kehystä, joka voisi korvata kokonaisuudessaan agendan merkityksen. Puutteellinen 1325-agenda tai valtavirtaistamisen strategia lienevät parempia kuin ei agendaa tai strategiaa lainkaan. Esimerkiksi valtavirtaistamisen toimeenpanon ongelmat kuitenkin alleviivaavat sitä, ettei strategia ole puutteeton tai valmis käytettäväksi ilman kriittistä tarkastelua. Sen sijaan, että odotettaisiin kansainväliseltä ylätasolta tulevaa selkeämpää määritelmää, hajauttamiseen pyrkivää strategiaa on kehitettävä sen ydinolemuksen mukaisesti kaikkialla, mukaan lukien suomalaisen sotilaallisen kriisinhallinnan parissa. Jotta asiasta voidaan keskustella, on oltava näkemys siitä, mitä keskusteluun osallistujat ymmärtävät käsitteen tarkoittavan. Jotta strategiaa voidaan soveltaa operatiivisella tasolla, on oltava selvillä, mitä sillä tarkoitetaan strategisella tasolla.

Haastattelut

Kaikki haastattelut on toteutettu aikavälillä 21.4.–31.5.2021. Haastateltavat ovat toimineet alla kuvatussa tehtävässä haastatteluajankohtana.

Janatuinen, Esa, erikoissuunnittelija, Pääesikunnan koulutusosasto.

Jämsä, Markku, toimintakysektorin sektorinjohtaja, Pääesikunnan koulutusosasto.

Kankare, Vesa, Porin prikaatin kriisinhallintakeskuksen johtaja.

Laitinen, Hannu, henkilöstöpäällikkö ja *gender focal point* suomalaisessa kriisinhallintajoukossa Libanonissa UNIFIL-operaatioissa.

Levomaa, Virpi, erikoissuunnittelija, Puolustusvoimien kansainvälinen keskus FINCENT.

Ojala, Elena, suomalainen kurssinjohtaja Tukholmassa toimivassa Nordic Centre for Gender in Military Operations -keskuksessa.

Seppänen, Kari, johtava sosiaalipäällikkö, Pääesikunnan koulutusosasto.

Lähteet

Baines, Donna (2010): ”Gender mainstreaming in a development project: Intersectionality in a post-colonial un-doing?”. *Gender, Work, and Organization*, 17(2), 119–149.

Bendl, Regine (2013): ”Gender mainstreaming: An assessment of its conceptual value for gender equality”. *Gender, Work, and Organization*, 20(4), 364–381.

Booth, Christine & Cinnamon Bennett (2002): ”Gender mainstreaming in the European Union: Towards a new conception and practice of equal opportunities?”. *The European Journal of Women's Studies*, 9(4), 430–446.

- Butler, Judith (2006): *Hankala sukupuoli: feminismi ja identiteetin kumous*. Suom. T. Pulkkinen & L. Rossi. Helsinki: Gaudeamus.
- Caglar, Guelay (2013): "Gender mainstreaming". *Politics & Gender*, 9(3), 336–344.
- Daly, Mary (2005): "Gender mainstreaming in theory and practice". *Social Politics*, 12(3), 433–450.
- Dhmoon, Rita Kaur (2011): "Considerations on mainstreaming intersectionality". *Political Research Quarterly*, 64(1), 230–243.
- Eduskunta (2020): *Naiset, rauha ja turvallisuus, Suomen kansallinen toimintaohjelma 2018–2021. Raportti eduskunnalle toimintaohjelman toimeenpanosta vuonna 2019*. <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Liiteasiakirja/Documents/EDK-2020-AK-312818.pdf>, 25.4.2022.
- Elomäki, Anna (2014): *Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen valtionhallinnossa 2004–2014: Arvioiva selvitys*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Enloe, Cynthia (2014): *Bananas, beaches and bases: Making feminist sense of international politics*. 2. painos. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Hansen, Lars (2017): "Poststructuralism". Teoksessa: J. Baylis, S. Smith & P. Owens (toim.) *The globalization of world politics: An introduction to international relations* (7. painos.). Oxford: Oxford University Press.
- Herr, Amy (2020): "Naiset, rauha ja turvallisuus -agendan kehityksen arviointia". Teoksessa: A. Mäki-Rahkola (toim.) *Naiset kriisejä hallitsemassa – Päätöslauselman 1325 kaksi vuosikymmentä*. Helsinki: Laajan turvallisuuden verkosto WISE ry, 112–125.
- Hirsikangas, Jaana (2020): "Tahti on liian hidas". Teoksessa: A. Mäki-Rahkola (toim.) *Naiset kriisejä hallitsemassa – Päätöslauselman 1325 kaksi vuosikymmentä*. Helsinki: Laajan turvallisuuden verkosto WISE ry, 261–273.
- Karim, Sabrina & Kyle Beardsley (2013): "Female peacekeepers and gender balancing: Token gestures or informed policymaking?". *International Interactions*, 39(4), 461–488.
- Kinsella, Helen (2017): "Feminism". Teoksessa: J. Baylis, S. Smith & P. Owens (toim.) *The globalization of world politics: An introduction to international relations*. 7. painos. Oxford: Oxford University Press.
- Kronsell, Annica (2012): *Gender, sex and the postnational defense: Militarism and peacekeeping*. New York: Oxford University Press.
- Laki sotilaallisesta kriisinhallinnasta (31.3.2006/211). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060211>, 25.5.2022.
- Lyytikäinen, Minna & Marjaana Jauhola (2020): "Best practice diplomacy and feminist killjoys in the strategic state: Exploring the affective politics of women, peace and security". Teoksessa: S. Basu, P. Kirby, & L. J. Shepherd (toim.) *New directions in women, peace, and security*. Bristol: Bristol University Press, 87–94.
- Meier, Petra & Karen Celis (2011): "Sowing the seeds of its own failure: Implementing the concept of gender mainstreaming". *Social Politics*, 18(4), 469–489.
- Myrntinen, Henri (2020): "Näkymätön näkyväksi – Miehet ja maskuliinisuus Naiset, rauha ja turvallisuus -agendalla". Teoksessa: A. Mäki-Rahkola (toim.) *Naiset kriisejä hallitsemassa – Päätöslauselman 1325 kaksi vuosikymmentä*. Helsinki: Laajan turvallisuuden verkosto WISE ry, 231–243.
- Nordås, Ragnhild & Siri Rustad (2013): "Sexual exploitation and abuse by peacekeepers: Understanding variation". *International Interactions*, 39(4), 511–534.
- Nurmenniemi, Veera (2020): "Päätöslauselman 1325 kaksi vuosikymmentä". Teoksessa: A. Mäki-Rahkola (toim.) *Naiset kriisejä hallitsemassa – Päätöslauselman 1325 kaksi vuosikymmentä*. Helsinki: Laajan turvallisuuden verkosto WISE ry, 14–23.
- Plantenga, Janneke, Chantal Remery & Jill Rubery (2007): *Gender mainstreaming of employment policies: A comparative review of thirty European countries. The co-ordinators' synthesis report prepared for the Equality Unit, European Commission*. Bryssel: European Communities.
- PV & PLM (2019): *Puolustushallinnon "Naiset, rauha ja turvallisuus" toimintaohjelma vuosille 2019–2021*. Sisäinen ohje. Puolustusvoimat ja puolustusministeriö.

- Rees, Teresa (2005): "Reflections on the uneven development of gender mainstreaming in Europe". *International Feminist Journal of Politics*, 7(4), 555–574.
- Shepherd, Laura (2008): *Gender, violence and security: Discourse as practice*. Lontoo: Zed Books.
- Squires, Judith (2007): *The new politics of gender equality*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Subrahmanian, Ramya (2004): "Making sense of gender in shifting institutional contexts: Some reflections on gender mainstreaming". *IDS Bulletin*, 35(4), 89–94.
- Summa, Hilikka (1996): "Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan: Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus". Teoksessa: K. Palonen & H. Summa (toim.) *Pelkkää retoriikkaa: Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Tampere: Vastapaino, 51–83.
- Tickner, Judith Ann (2011): "Feminist security studies: Celebrating an emerging field". *Politics & Gender*, 7(4), 576–581.
- Tickner, Judith Ann (2014): "Gendering security studies and peace studies 1994 and 2004. Teoksessa: J. A. Tickner, *A feminist voyage through international relations*. New York: Oxford University Press, 19–35.
- Toulmin, Stephen (2003): *The uses of argument*. Päiv. painos. Cambridge: Cambridge University Press.
- Toulmin, Stephen (2015): *Argumentit: luonne ja käyttö*. Suom. T. Kilpeläinen. Tampere: Niin & näin.
- Toulmin, Stephen, Allan Janik & Richard Rieke (1979): *An introduction to reasoning*. New York: Macmillan.
- UM (2018): *Naiset, rauha ja turvallisuus – Suomen kansallinen toimintaohjelma 2018–2021*. Helsinki: Ulkoministeriön julkaisusarja 1/2018. [Http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-281-325-1](http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-281-325-1), 25.5.2022.
- Valenius, Johanna (2007a): "Turvallisuus". Teoksessa: J. Kantola & J. Valenius *Toinen maailmanpolitiikka: 10 käsitettä feministiseen kansainvälisten subteiden tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Valenius, Johanna (2007b): "A few kind women: Gender essentialism and Nordic peacekeeping operations". *International Peacekeeping*, 14(4), 510–523.
- Valtion virkamieslaki (19.8.1994/750). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940750>, 25.5.2022.
- VN (2020): *Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko*. Helsinki: Valtioneuvoston julkaisuja 2020:30. [Http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-876-2](http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-876-2), 23.5.2022.
- VN (2021): *Vaikuttavaa kriisinhallintaa: Kriisinhallinnan parlamentaarisen komitean suosituksia Suomen kriisinhallinnan kehittämiseksi*. Helsinki: Valtioneuvoston julkaisuja 2021:3. [Http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-848-2](http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-848-2), 23.5.2022.
- Whitworth, Sandra (2004): *Men, militarism, and UN peacekeeping: a gendered analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

Gender Mainstreaming in Finnish Military Crisis Management

Gender mainstreaming is a strategy for promoting gender equality that does not have a uniform definition. This article offers answers to the question of what gender mainstreaming is understood to mean in Finnish military crisis management. Understanding of the meaning of the concept will allow, for instance, better assessment of its implementation. The data consists of an internal document of the Finnish defence administration guiding mainstreaming in Finnish military crisis management and interviews with government officials. The data is analyzed by using Stephen Toulmin's model of argument. Theoretically, the article contributes to the feminist poststructuralist security studies debate on the importance of language and key concepts. One of the key findings is that gender mainstreaming is driven primarily by its instrumental ability to produce benefits such as women's contribution to gathering intelligence, and only secondarily by its intrinsic value to promoting equality per se.

Keywords: defence administration, equality, gender mainstreaming, military crisis management, resolution 1325